

terskie [From history of aircraft construction in Ukraine (Airplane workshops in Chervonne)]. *Trudy Instituta istorii estestvoznaniya i tehniki SSSR*. T. 45. S. 222–235.

Tatarchuk, V. 2015. Dmytro Pavlovych Hryhorovych. Dytynstvo, navchannia v Kyivskomu politekhnichnomu instyutii, pershi kroky v aviatsii [Dmytro Pavlovich Hrygorovich. Childhood, Studies in the Kyiv Polytechnic Institute, First Steps in an Aviation]. *Vydatni konstruktory Ukrainy. Za materialamy naukovykh chytan z tsyклу «Vydatni konstruktory Ukrainy», provedenykh u 2014–2015 rokakh*. T. 7. Kyiv: KPI. S. 221–230.

Trotenko, A. 2010. *Litopys tsyvilnoi aviatsii Ukrainy [Chronicle of civil aviation of Ukraine]*. Kyiv.

Hronika vozduhoplavanija. Kievskaja aviacionnaja nedelja [Chronicle of aeronautics. Kiev Aviation Week]. 1911. *Kievljanin*. 16 ijulja (subbota). № 194. S. 3.

Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy v Kyievi (TSDIAK Ukrainy). F. 274. Op. 4. Spr. 235. Peregiska s Departamentom policii, Kievskim Gubernskim zhandarmskim upravleniem i drugim uchrezhdenijami o dejatel'nosti Kievskogo obshhestva vozduhoplavanija [Correspondence with Department of Police, Kiev Province gendarme administration and other establishments about activity of Kiev Society of Aeronautics]. 24 aprelja 1911 g. — 6 mar-ta 1915 g. 86 ark.

TSDIAK Ukrainy. F. 830. Op. 1. Spr. 1226. Schet rashodov Chervonnskoj ajeroplannoj masterskoj za 1910 god [Bill of Charges of Airplane Workshop in Chervone in 1910]. 9 ark.

Shavrov, V. 1973. 25 janvarja — 90 let so dnja rozhdenija D. P. Grigorovicha (1883 g.) [January 25 — 90 years from the day of birth of D. P. Grigorovich (1883)]. *Iz istorii aviatsii i kosmonavтики*. Vyp. 19. S. 15–16.

Shavrov, V. 1985. *Istorija konstrukcij samoletov v SSSR do 1938 g. [History of constructions of airplanes in the USSR until 1938]*. Moskva: Mashinostroenie.

Yankovii, V. 2010. Povitroplavnyi hurtok KPI yak persha vitchyzniana aviakonstruktorska shkola [Aeronautic Group of KPI as First Domestic Airdesigner School]. *Yankovii V. V. Kyivska politekhnika: Vytyky. Istorychni doslidzhennia*, Kyiv: EKMO. S. 83–95.

УДК 821.161.2-3

DOI: 10.20535/2307-5244.46.2018.136736

О. Г. Гула

Науково-дослідний інститут українознавства

O. G. Gula

Research Institute of Ukrainian Studies

**ТВОРЧИСТЬ ВАЛЕРІЇ О'КОННОР-ВІЛІНСЬКОЇ
В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРНОМУ ПРОЦЕСІ ХХ СТ.**

***Valery O'Connor-Vilinska's art
in the Ukrainian Literature Process of 20 Centaury***

У статті, на основі архівних матеріалів і спогадів, розглядається літературна робота української письменниці, перекладачки, політичної діячки — В. О'Коннор-Вілінської. Крізь призму висловлювань героїв її творів висвіт-

лено ставлення автора до представників тогочасної української еміграції в Європі. Аналізується зв'язки В. О'Коннор-Вілінської з українською народною культурою.

Ключові слова: В. О'Коннор-Вілінська, суспільство, політика, еміграція, Чехословаччина, організація, національна свідомість, ідентичність.

The main purpose of the article was to discover a place of Ukrainian writer, translator, and political activist — V. O'Connor-Vilinska in the literature process of 20 century. Author has shown an attitude of the O'Connor-Vilinska towards the representatives of the Ukrainian emigration in Europe due to her literature characters. In addition, the author analyzed connections between V. O'Connor-Vilinska and Ukrainian traditional and folk culture.

Therefore, during the USSR period this topic was unstudied, now — it is a matter of necessity to discover and restore unjustly forgotten names of those whose literature and public activity influenced not only the course of the Ukrainian literature process but also preserved the Ukrainian national identity among the diaspora.

V. O'Connor-Vilinska was a head of the literary-publishing department of the Ministry of Education of the UPR. In addition, she collaborated with the various magazines like «Women's Fate» (Kolomyia), «The World of Child» (Lviv), «Pchilka» (Uzhgorod), «Trident» (Paris), «New Ukraine» (Prague).

V. O'Connor-Vilinska was not only an author but also she was working as an editor and a publisher. In 1913, she became a member of the editorial board of the monthly magazine «Syayvo», which was published in Kyiv in 1913–1914. Articles, reports, notes about the development of the Ukrainian theater, music, art were published there.

Main topics of the early period of V. O'Connor-Vilinska's literature were social problems and issues of being, faith, justice, and love. Through the heroes of the poems, the author tried to convey to the reader the importance of spiritual growth, the search for himself and his purpose in life.

Literature of V. O'Connor-Vilinska developed a new direction in self-identification among the Ukrainian diaspora due to the reconstruction of places of memory in the texts. Majority of Ukrainian intellectuals rejected the new Bolsheviks paradigm and modernization of socio-economic life in Ukraine due to their close connection to “traditional Ukrainian village”. Therefore, the new topic of preserving the pre-capitalist lifestyle has become the central point in the art of those who have opposed the «vanguard of history».

Keywords: V. O'Connor-Vilinska, society, politics, emigration, Czechoslovakia, organization, national consciousness, identity.

В. О'Коннор-Вілінська — відома українська громадська діячка, письменниця, перекладач. Усе життя проводила активну громадсько-політичну діяльність, була членом різноманітних товариств і організацій, проте ім'я цієї талановитої жінки стало відоме широкому загалу лише після її смерті.

В період існування СРСР життєвий і творчий шлях письменниці не вивчався, й лише зі здобуттям незалежності України виникла потреба відновити несправедливо забуті імена тих діячів, літературна, громадська діяльність яких вплинула не лише на перебіг українського літературного процесу, але й на збереження в діаспорі української національної самосвідомості.

Серед авторів, які досліджували життєвий і творчий шлях В. О'Коннор-Вілінської, варто відзначити Л. Смоляр. У монографії «Минуле заради майбутнього. Жіночий рух Наддніпрянської України др. пол. XIX — поч. XX ст.» авторка розглянула аспекти громадської діяльності В. О'Коннор-Вілінської в контексті загальної активізації жіночої громадсько-політичної роботи на українських теренах. Проте вже у статті «Місце жінки в історії: до біографії В. О'Коннор-Вілінської» зазначена авторка досить детально та глибоко проаналізувала весь життєвий шлях письменниці, опрацювавши, окрім іншого, низку архівних матеріалів.

Ще одним дослідником місця й ролі В. О'Коннор-Вілінської в українській історії став Ю. Хорунжий. У монографії «Шляхетні українки: Есеї-парсуни» він, окрім низки відомих українських письменниць, громадських, культурних діячок, звернувся й до історії В. О'Коннор-Вілінської. Втім, детально простеживши кожну подію з життя письменниці, автор менше місця відвів власне аналізу як її діяльності, так і її творів. Суспільно-політичну діяльність В. О'Коннор-Вілінської вивчали такі автори, як С. Наріжний, М. Москаленко, І. Завірюхіна — утім, лише побіжно. Саме тому згадана тема потребує більш детального та глибокого аналізу.

Мета статті — проаналізувати місце й значення творів В. О'Коннор-Вілінської в розвитку української літератури XX ст.

Народилася майбутня письменниця на Полтавщині, в с. Миколаївка. За спогадами відомого українського історика, письменника, члена Київської археографічної комісії М. Стороженка, батьки майбутньої письменниці, Анастасія Миколаївна (до заміжжя — Лисенко) та Олександр Олександрович ДеКоннори мали семеро дітей, і Валерія була наймолодшою (Стороженко, М. 2005, с. 332). Дитинство вона проводила в родовому маєтку, але освіту здобула у 8-класній жіночій гімназії в Києві. Саме під час навчання В. О'Коннор-Вілінська почала випробовувати сили в літературі. Разом з найближчою подругою — Л. Старицькою — вони створювали вірші, оповідання, п'єси, які зразу ж демонстрували найближчому оточенню, серед якого були роди-

ни Старицьких, Косачів, Лисенків (Кононенко, Х. 1934, с. 3–4) (річ у тім, що М. Старицький та мати Валерії були троюрідними братом і сестрою, а старша сестра Валерії — Ольга — стала першою дружиною М. Лисенка, звідси й такі тісні зв'язки з усією інтелігенцією). Також під час навчання В. О'Коннор-Вілінська була присутня при створенні українського словника, «...що склали гуртом при участі пр. Антоновича, Житецького, Лисенка, Старицького, Ольги Петрівни Косач... І Людя і Лора (Людя — Л. Старицька, Лора — В. О'Коннор-Вілінська. — *Л. Г.*) не раз брали участь в тих зборах, коли відбувалися вони у Старицьких або Лисенка» (Монографія «Старицькі і Лисенки». Рукопис. Арк. 46). Окрім написаних наприкінці ХІХ ст. повістей «Дорога», «Ангел народу», авторка створила ще й казки «Касандра», «Місячна ніч» (Хорунжий, Ю. 2003, с. 170). У цих творах вона порушила питання віри, справедливості, добра.

Твори розглядали на зібраннях «Плеяди» — літературного гуртка молодих українських письменників, що діяв у Києві в 1888–1893 рр., і членом якого була, окрім Лесі Українки, Л. Старицької-Черняхівської та інших також В. О'Коннор-Вілінська. Особливо часто плеядівці обговорювали тематику майбутніх книг та брошур для поширення серед народу, тоді кожен учасник обирав для опису власний сюжет. В. О'Коннор-Вілінська захоплювалася козацьким ватажком Семеном Палієм і, обравши цю постать, згодом створила повість «Семен Палій» (Дибя, А. 2013, с. 131). На сторінках твору описано козацьке минуле України, її історію, а також зображено красу природи й людей.

Після закінчення гімназії повернулася до рідного села, де заснувала українську народну школу й народний театр, який позитивно оцінював М. Кропивницький (Хорунжий, Ю. 2003, с. 169). Проте ця діяльність тривала недовго.

Згодом, за сімейними обставинами, письменниця переїхала до Харкова, де стала вчителькою арифметики та географії в жіночій середній єпархіяльній школі. Саме тут вона почала співпрацювати в поступовій газеті «Харьковские ведомости» та опублікувала низку оповідань і театральних рецензій. Особливо привертають увагу її етнографічні оповідання «Дід Явтух», «На гробках», «На святвечір» та інші. Спочатку вони друкувалися російською мовою, проте згодом були перевидані в низці журналів українською. Твори так яскраво передавали народний колорит і звичаї, що не втратили значення досі.

Так, оповідання «Дід Явтух» (О'Коннор-Вілінська, В. Дід Явтух. 1920), попри простоту, вражає глибиною думки. Авторці, в доволі короткій формі, на прикладі життя старого селянина, діда Явтуха, вдалося дуже тонко, пронікливо зобразити швидкоплинність людського буття, драматизм людської

долі. В. О'Коннор-Вілінська майстерно порівняла старого діда з таким самим вітряком: «Весь він (вітряк. — Л. Г.) деренчав і хитався. Ветхі крила тремтіли, як руки у старця. При кожному їх повороті вітряк жалібно стогнав... На млині завжди сидів дід Явтух. І він уже згинався і охав, і його руки тремтіли...» (О'Коннор-Вілінська, В. Дід Явтух. 1920, с. 527). Авторка вдало наштовхнула читача на роздуми про сімейні цінності, старість, покликання людини у світі.

В оповіданні «Святий вечір» лаконічно описано давній український звичай, поширений у деяких регіонах України й нині: на Святвечір приносити вечерю хрещеним батькам. В. О'Коннор-Вілінська показала, що й у найсумніші, найважчі часи віра в добро, підтримувана щирими спогадами, може зіграти навіть старого діда, якого раптом навідала, розвеселила маленька хрещениця Оленка: «... Дід враз прояснився, повеселішав, одкинув кожуха, сів і прийняв од хрещениці вечерю.» (О'Коннор-Вілінська, В. Святий вечір, 1920).

Займаючись літературною справою, вона не забувала про освіту широких прошарків українського населення. Вступивши до Харківського товариства поширення грамотності, надзвичайно багато уваги В. О'Коннор-Вілінська приділяла роботі комітету з діяльності народних і сільських бібліотек при товаристві (Смоляр, Л. 2001, с. 106).

Після одруження з О. Вілінським, у зв'язку з діяльністю чоловіка, на певний час виїхала за кордон. Річ у тім, що О. Вілінський — український учений, інженер, член Центральної Ради, генеральний консул УНР у Швейцарії, професор Української господарської академії в Чехословаччині. Певний час працював у Західній Європі, а його інженерні проекти було реалізовано в Берліні, Цюриху, Каїрі. Він був знайомий з багатьма українськими громадсько-політичними діячами, які відстоювали ідею незалежності України та боролися за збереження національної ідентичності українців. Серед них — політик, член УЦР П. Чижевський, якому О. Вілінський присвятив кілька статей у тижневику «Тризуб» (Вілінський, О. Із споминів... 1927). Автор зазначав, що це була розумна людина та добрий організатор, щирий українець, який постійно розмірковував про майбутнє Батьківщини, про добробут народу, на користь якого працював усе життя (Вілінський, О. Де-які спогади... 1927, с. 19–20).

Але В. О'Коннор-Вілінська і за кордоном не полишила громадської роботи, адже любов до України, яку оточення прищепило ще в дитинстві, сприяла активному розвитку її не лише як письменниці, але і як здібної перекладачки. Бажання ознайомити українців із творчістю французьких поетів, письменників, таких як: А. де Мюссе, Е. Ростан, Р. Моракс, П. Верлен, В. Гюго сприяло появі низки віршів, перекладених із французької мови (О'Коннор-

Вілінська, В. Вірші в перекладі. 1920). Згодом ці переклади публікувались у Літературно-науковому віснику, співпрацювати з яким авторка почала після повернення з-за кордону 1907 р.

Варто зауважити, що М. Старицький свого часу в листуванні з В. О'Коннор-Вілінською на власному прикладі детально пояснював їй мету перекладання творів Гюго, Шекспіра, Гете: «...в усіх перекладах, за які я брався, моїм головним завданням було передати усі тонкощі первотвору тими ж самими барвами...» (Цибаньова, О. 1996, с. 177). Можливо, саме обговорення цього з метром української культури спонукало авторку розпочати власну серію літературних перекладів.

Окрім того, в Літературно-науковому віснику вийшла невелика повість «Скарб», яку згодом вирізали з накладу, а В. О'Коннор-Вілінську засудили до в'язниці (Смерть і життя В. О'Коннор-Віл. Арк. 7). У цьому творі трое головних героїв намагаються знайти закопаний скарб. Але при цьому обговорюють одвічні людські проблеми — віру, кохання, мету життя, сенс існування і, зрештою, сам читач робить висновок, що справжній скарб — це не матеріальні блага, а внутрішня гармонія й любов.

Працювала В. О'Коннор-Вілінська і на театральній ниві. Так, 1908 р. вона написала першу в українській літературі дитячу п'єсу «Марусина ялинка», а згодом побачили світ ще й п'єси «У школі», «Подруги». Вони отримали схильні відгуки української інтелігенції та мали успіх серед глядачів.

У дитячій п'єсі «Марусина ялинка» (О'Коннор-Вілінська, В. Марусина ялинка. 1926), що вийшла друком в Ужгороді 1926 р., авторка зобразила казкову повчальну історію про слухняну й добру дівчинку Марусю, яка за терплячість, розуміння та любов до навколишніх отримала подарунки, про які навіть не могла мріяти через бідність батьків — новорічну прикрашену ялинку та ляльку з довгим волоссям.

Вже 1910 р. побачили світ п'єси «Сніговий баль», «Візит», а згодом — імпресіоністські драми «Інститутка», «Сторінка минулого». 1913 р. «Сторінку минулого» поставив театр М. Садовського (Хорунжий, Ю. 2003, с. 171). Актори відтворювали життя поміщиків, їхні звички, забаганки та потреби, не забуваючи при цьому передавати народний колорит і звичаї.

1912 р. з-під пера Валерії О'Коннор-Вілінської вийшла п'єса «Літньої ночі», написана як лібрето до незакінченої опери М. Лисенка. Цю письменницю сучасники шанували за вміння красиво і поетично описувати минуле. Д. Антоненко цінував у ній уміння передати «чарівні образки старого віджилого і вже тепер зруйнованого панського будинку», що мав «свою поезію, і ніхто тієї поезії не зрозумів, не відчув і не відтворив так, як Вілінська, що відреставровує на сцені найпоетичніші легенди» (Завірюхіна, І. 2011, с. 162).

В цій п'єсі В. О'Коннор-Вілінська не створювала авторського символічного ряду, навпаки, оперувала образами, притаманними як поетам-романтикам XIX ст., так і фольклорній народній традиції. Гетьманівна тут — не конкретний історичний персонаж, а збірний образ усіх дівчат-українок. Вона переживає всі найяскравіші віхи дівочого життя, втіленого в піснях: щастя від поєднання з милим, сум за дівочтвом, розлуку з козаком, що їде на війноньку, і гірку тугу за ним. Рушієм сюжету є народнопоетичні символи (квіти як діти, дівоча краса, народ, духи природи, щирі в радості та в горі, позбавлені мстивості й наділені співчуттям) і розрив гармонійних стосунків між людським життям і символічним його віддзеркаленням у духах природи. Як у класичній трагедії, дія рухається від щастя до нещастя. Повільна спочатку, вона прискорюється всередині й знову сповільнюється в кінці. Емоційні стани контрастні й неодноразово змінюються протягом п'єси. За ними вчувається музика, ноти якої авторка подала перед текстом лібрето (Завірюхіна, І. 2011, с. 164–165).

Окрім написання літературних творів В. О'Коннор-Вілінська займалася ще й редагуванням. 1913 р. вона стала членом редакційної колегії літературно-мистецького місячника «Сяйво», що виходив у Києві в 1913–1914 рр. Тут друкувалися статті й повідомлення про розвиток українського театру, музики, мистецтва, а також твори українських письменників. В. О'Коннор-Вілінська помістила на сторінках «Сяйва» повідомлення про діяльність акторки Г. Борисоглібської.

Після лютневих подій 1917 р. та утворення в Києві Української Центральної Ради, В. О'Коннор-Вілінська взялася до активної політичної роботи. Так, її обрали одним із членів виконавчого Комітету УЦР (Верстюк, В., упор. 1996, с. 63, 65). На цій посаді поетеса, разом з іншими жінками-членами, організувала збір коштів на національні потреби, проводила концерти, вистави, продажі українських книжок (Смоляр, Л. 1998, с. 321–322). Згодом стала головою літературно-видавничого відділу Міністерства освіти УНР.

Проте вже восени 1918 р. В. О'Коннор-Вілінська з чоловіком виїхала до Швейцарії, потім — до Відня, де розпочала співпрацю з українськими журналами «Воля», «Чайка», «Земля» (Смерть і життя В. О'Коннор-Віл. Арк. 8).

Перебуваючи у Відні, В. О'Коннор-Вілінська листувалася з С. Петлюрою, бо була прихильницею його політики (О'Коннор-Вілінська, В. Листування з С. Петл. Арк. 1). Він цікавився діяльністю Української секції Міжнародної жіночої ліги миру і свободи, членом якої була В. О'Коннор-Вілінська, й підтримував її. Секцію було створено 1920 р. як складову Міжнародної жіночої ліги миру і свободи. Її члени брали участь у міжнародних з'їздах ліги й доповідали про становище побратимів на Батьківщині, а також допомагали їм матеріально (Сабадин, А. 2010). Також вони виступали за припи-

нення погромів на території Східної Європи та збройних конфліктів загалом, вступу українців до польського війська, за поширення української культури у світі. Особливо важливим був Конгрес Міжнародної жіночої ліги у Відні в липні 1921 р., адже тут українську секцію офіційно прийняли до цієї організації. Секцію представляли Б. Баран, О. Безкровна, О. Ціпановська, П. Даскалюк, С. Дністрянська, М. Донцова, О. Драгоманова-Храпко, О. Галаган, С. Гаврушевич, Х. Кононенко, І. Левицька, Є. Лосська, О. Лотоцька, В. О'Коннор-Вілінська, К. Піснячевська, М. Рудницька-Лисяк, М. Степаненко, П. Табакар, О. Залізник (Report of the Third..., p. 313).

Також саме у Відні письменниця почала працювати над найбільшим твором — романом «На еміграції». Тут авторка через долі головних героїв простежила історію створення й діяльності українських дипломатичних місій у країнах Європи: «Диво йшло за дивом. Пармен Корнійович, той самий Менья, що найбільше надокучав їй, коли був маленьким, а тепер адвокат, жонатий з багатою київською купчихою, — призначений головою української місії, що вируждається за кордон» (О'Коннор-Вілінська, В. 2005, с. 22). В. О'Коннор-Вілінська абсолютно не прикрашала подій з історії емігрантів, а навпаки, з іронією описала жагу дипломатів до дорогого вбрання, автомобілів, житла. Розкритикувала вона й захоплення українців усім іноземним: «... І от панна Юльця їде за кордон, не в Галичину, що нічим не краща за Україну, а в ту справжню Європу, що описується в романах: де стоять пишні королівські палаци, де вирує аристократичне і артистичне життя...» (О'Коннор-Вілінська, В. 2005, с. 22). Засудила вона й постійні суперечки та непорозуміння, що виникали в середовищі емігрантів.

Увесь роман пронизаний відчутними сумом і тугою за Батьківщиною. Особливо — при описах української культури: «... Коли ось до Парижа приїхала українська капела під орудою Кошиця... тут сталася дивна річ... З першими звуками голосів... в душі петербурзької дами з Полтавщини... забриніли невідомі їй до того струни... Вона слухала зачарована, зі сльозами в очах і казала собі: та це ж моє прекрасне рідне, це моя власна душа.» (О'Коннор-Вілінська, В. 2005, с. 61). Авторка, яка так гостро відчувала розлуку з Україною, вустами головних героїв роману промовила: «... Слухайте, ми повернемося в Україну, чи то за два роки, чи то за п'ять, а повернемося. І всі підемо працювати на села. Я справжня селянка. А як я люблю поле, луки, річку, верби...» (О'Коннор-Вілінська, В. 2005, с. 93). В. О'Коннор-Вілінська всю тугу за домівкою змогла висловити на сторінках праці-хроніки.

Авторка працювала й над перекладами та написанням коротких творів. На сторінках Календаря Українського робітничого союзу побачили світ вірші В. Гюго в перекладі В. О'Коннор-Вілінської «Після бою», «Дитині» (То-

вариш імігранта, 1921, с. 2–3). Також у журналі «Воля», що виходив у Відні в 1919–1921 рр., з'явилися переклади віршів з французької мови. Зокрема, на розсуд читачів було представлено вірші «Орел і сонце», «Вірші в альбум молодій дівчині» (з Ламартіна), «Марність величності» (з Малерба) (О'Коннор-Вілінська, В. Вірші. 1920, с. 389–390), «Після бою», «Дитини» (з В. Гюго) (О'Коннор-Вілінська, В. Вірші. Переклад. 1920, с. 317–318), «Каптурець поета» (з Рамбера) (О'Коннор-Вілінська, В. Каптурець. 1920, с. 656).

Особливо цікавим з погляду характеристики головних героїв є написаний водевіль «З розгону» (О'Коннор-Вілінська, В. З розгону, 1921). Письменниці на прикладі опису однієї побутової сцени вдалося чітко продемонструвати середовище, в якому розвивалося українське мистецтво першої половини ХХ ст. Слабка організація виступів артистів, невелика заробітна плата призводили до зубожіння та морального розкладання цієї когорти представників мистецтва: «Кумедіантка! Мабуть, така голодранка, як і наш. Злиденне жите! Працюють, працюють і в день і в ночі, і все без путя! Копійки за душею не мають! От хоч би й ця! Розмалювала себе гей на портреті, тай шукає вчорашнього дня» (О'Коннор-Вілінська, В. З розгону, с. 9).

Перебування у Відні не було тривалим і вже 1922 р. В. О'Коннор-Вілінська з чоловіком переїхали до м. Подєбради (Чехословаччина). Саме тут починався новий літературний етап творчості письменниці, змінилися тематика та змістове наповнення її творів.

Отже, в літературних творах В. О'Коннор-Вілінської, написаних у юнацтві порушувалися соціальні проблеми, а також питання буття, віри, справедливості, кохання. Авторка через своїх героїв намагалася донести читачеві важливість духовного зростання, пошуку себе та свого призначення. Натомість у творах, написаних у перші роки еміграційного життя на перший план виходить нова характерна риса — сміливе й гостре викриття морального занепаду в українському політичному, суспільному, культурному середовищі. Однак спільним у роботах обох періодів є любов до українського минулого, точний, глибокий опис народних звичаїв і традицій, а також прагнення зберегти й поширити знання про Україну не лише серед власне українських емігрантів, але й в іноземному середовищі.

(Продовження — у наступному випуску).

Верстюк, В., упор. 1996. *Українська Центральна Рада. Документи і матеріали*. К.: Наукова думка. Т. 1.

Вілінський, О. 24 квітня 1927. Із споминів про П. І. Чижевського. *Тризуб*. Число 17–18. С. 16–17, 19–21.

Вілінський, О. 24 квітня 1927. Деякі спогади про П. І. Чижевського. *Тризуб*. Число 17–18. С. 19–20.

Доба, А. 2013. «Це був план справжньої козацької держави...»: Українські мотиви у російськомовних творах Валерії О'Коннор-Вілінської. *VII–VIII наукові семінари «Роль визначних особистостей — митців, діячів науки та культури у процесі формування національної самосвідомості наприкінці XIX — на початку XX ст.», приурочені до дня народження Михайла Петровича Старицького: Матеріали*. С. 414.

Завірюхіна, І. 2011. «Дух музики» в українській символістській драмі початку XX ст. *Літературознавчі студії*. К. Вип. 33. С. 159–166.

Кононенко, Х. 1934. В. О'Коннор-Вілінська. *Нова хата*, Число 1. Січень. С. 3–4.

Монографія «Старицькі і Лисенки». Рукопис. (1919–1934). Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). Ф. 4368. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 46.

О'Коннор-Вілінська, В. *Вірші в перекладі*. ЦДАВО України. Ф. 4368. Оп. 1. Спр. 8. 38 арк.

О'Коннор-Вілінська, В. 1920. Вірші. Переклад. *Воля*. Т. 4. Ч. 6.

О'Коннор-Вілінська, В. 1920. Вірші. *Воля*. Т. 4. Ч. 7–8.

О'Коннор-Вілінська, В. 1920. Дід Явтух. *Воля*. Т. 3. Ч. 13. С. 527–529.

О'Коннор-Вілінська, В. 1921. *З розгону. Водевіль*. Вінніпег. С. 32.

О'Коннор-Вілінська, В. 1920. Каптурець поета. *Воля*. Т. 4. Ч. 13.

О'Коннор-Вілінська, В. *Листування з С. Петлюрою*. ЦДАВО України. Ф. 4368. Оп. 1. Спр. 15. Арк. 1.

О'Коннор-Вілінська, В. 1926. *Марусина ялинка*. Ужгород: Просвіта.

О'Коннор-Вілінська, В. 2005. *На еміграції: Роман*. Львів: Світ.

О'Коннор-Вілінська, В. 1920. Святий вечір. *Воля*. Т. 4. Ч. 13. С. 630–632.

Report of the Third International Congress of women. 1921. Vienna. July 10–17.

Сабадин, А. 2010. *Співробітництво Української жіночої національної ради з міжнародними жіночими організаціями в міжвоєнний період (1920–1938 рр.)*. [Online]. Режим доступу: <https://tinyurl.com/yda2cn7x>

Смерть і життя В. О'Коннор-Вілінської. ЦДАВО України. Ф. 4368. Оп. 1. Спр. 17.

Смоляр, Л. 2001. Місце жінки в історії: до біографії Валерії О'Коннор-Вілінської. *Етнічна історія народів Європи*. К. Вип. 11. С. 105–109.

Смоляр, Л. 1998. *Минуле заради майбутнього. Жіночий рух Наддніпрянської України II пол. XIX — поч. XX ст.* Одеса: Астропринт.

Стороженко, М. 2005. *З мого життя*. К.: Либідь.

Товариш імігранта. Календар Українського робітничого союзу на 1922. 1921. Скраптон: Народна Воля.

Хорунжий, Ю. 2003. *Шляхетні українки: Есеї-парсуни*. К.: Вид-цтво ім. О.Теліги.

Цибаньова, О. 1996. *Лаври і терни... Життєвий і творчий шлях Михайла Старицького*. К.: Укр. держ. центр культурних ініціатив.

Verstiuik, V., upor. 1996. *Ukrainska Tsentralna Rada. Dokumenty i materialy [Ukrainian Central Rada. Documents and Materials]*. Kyiv: Naukova dumka. Т. 1.

Vilinskyi, O. 24 kvitnia 1927. Iz spomyniv pro P. I. Chyzhevskoho. [From Recollections about P. I. Chyzhevsky] *Tryzub*. Chyslo 17–18. S. 16–17, 19–21.

Vilinskyi, O. 24 kvitnia 1927. Deyaki spohady pro P. I. Chyzhevskoho. [Some Memories about P. I. Chyzhevsky]. *Tryzub*. Chyslo 17–18. S. 19–20

Доба, А. 2013. «Tse був план справzhnoi kozackoi derzhavy...»: Ukrainski motyvy u rosiyskomovnyh tvorah Valerii O'Konnor-Vilinskoi. [«It Was a Plan of a True Cossack State...»:

Ukrainian motives in Russian-Language Works by Valeria O'Connor-Vilinska]. *VII–VIII naukovi seminaru «Rol vyznachnykh osobystostey — mytciiv, diyachiv nauky ta kultury u procesi formuvannia nacionalnoi samosvidomosti naprykinci XLX — na pochatku XX st.», pryurocheni do dnia narodzhennia Myhayla Petrovycha Starytskogo: Materialy*. S. 414.

Zaviriukhina, I. 2011. «Dukh muzyky» v ukrainskii symbolistskii dramy pochatku XX st. *Literaturoznavchi studii [«Spirit of Music» in the Ukrainian Symbolistic Drama in Early 20th Century]*. Kyiv. Vyp. 33. S. 159–166.

Kononenko, Kh. 1934. V. O'Konner-Vilinska [V. O'Connor-Vilinska]. *Nova khata*. Chyslo 1. Sichen. S. 3–4.

Monohrafiia «Starytski i Lysenky». Rukopys. (1919–1934). Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy (TsDAVO Ukrainy). F. 4368. Op. 1. Spr. 3. Ark. 46.

O'Konner-Vilinska, V. Virshi v perekladii [Poems in translation]. TsDAVO. F. 4368. Op. 1. Spr. 8. 38 ark.

O'Konner-Vilinska, V. 1920. Virshi. Pereklad [Poems. Translation]. *Volia*. T. 4. Ch. 6.

O'Konner-Vilinska, V. 1920. Virshi [Poems]. *Volia*. T. 4. Ch. 7–8.

O'Konner-Vilinska, V. 1920. Did Yavtukh [Grandfather Yavtuch]. *Volia*. T. 3. Ch. 13. S. 527–529.

O'Konner-Vilinska, V. 1921. *Z rozghonu. Vodevil [From Overclocking. Vaudeville]*. Vinnyeh. 32.

O'Konner-Vilinska, V. 1920. Kapturets poeta [Hood of the Poet]. *Volia*. T. 4. Ch. 13.

O'Konner-Vilinska, V. Lystuvannia z S. Petliuroiu [Correspondence with S. Petliura]. TsDAVO Ukrainy. F. 4368. Op. 1. Spr. 15. Ark. 1.

O'Konner-Vilinska, V. 1926. *Marusyna yalyuka [Fir Tree of Marysja]*. Uzhhorod: Prosvita.

O'Konner-Vilinska, V. 2005. *Na emihratsii: Roman [On emigration: Novel]*. Lviv: Svit.

O'Konner-Vilinska, V. 1920. Sviatyi vechir. [Christmas Eve]. *Volia*. T. 4. Ch. 13. S. 630–632.

Sabadyn, A. 2010. *Spivrobotnytstvo Ukrainskoi zhinochoi natsionalnoi rady z mizhnarodnyimi zhinochymy orhanizatsiiamy v mizhvoiennyi period (1920–1938 rr) [Cooperation of Ukrainian Women National Council with International Women Instituos in Inter-War Period (1920–1938)]*. [Online]. Available from: <https://tinyurl.com/yda2cn7x>

Smert i zhyttia V. O'Konner-Vilinskoii [Death and life of V. O'Connor-Vilinska]. TsDAVO Ukrainy. F. 4368. Op. 1. Spr. 17.

Smoliar, L. 2001. Mistse zhinky v istorii: do biohrafii Valerii O'Konner-Vilinskoii [Place of a woman in history: to the biography of Valeria O'Connor-Vilinska]. *Etnichna istoriia narodiv Yevropy*. K. Vyp. 11. S. 105–109.

Smoliar, L. 1998. *Mynule zarady maibutnoho. Zhinochyi rukh Naddnyprianskoii Ukrainy II pol. XLX — poch. XX st. [The Past for the Future. Women's Movement of Dnieper Ukraine. The Second Half of the 19th Century – Ealy 20th century]*. Odesa: Astroprynt.

Storozhenko, M. 2005. *Z moho zhyttia [From my life]*. Kyiv: Lybid.

Tovarysh imhranta. *Kalendar Ukrainkoho robitnychoho souza na 1922 [Immigrant's Friend. Calendar of the Ukrainian Workers' Union for 1922]*. 1921. Skranton: Narodna Volia.

Khorunzhyi, Yu. 2003. Shliakhetni ukrainky: Esei-parsuny [Noble Ukrainian Women: Personal Essays]. Kyiv: Vyd-tstvo im. O. Telihy.

Tsybanova, O. 1996. Lavry i terny... Zhyttievyi i tvorchyi shliakh Mykhaila Starytskoho. [Laurels and Thorns... The Worldly and Creative Way of Mikhailo Starytsky]. Kyiv: Ukr. derzh. tsentr kulturnykh initsiatyv.